

СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р Добрин Христов Канев, НБУ, Политически науки (3.3)

върху научните трудове за участие в конкурс за заемане на академичната длъжност професор в професионално направление 3.3. Политически науки (миграционна политика), обявен в ДВ 35/15.05.2015 г., БФ, департамент „Политически науки“ с кандидат доц. д-р Анна Славчева Кръстева

Доц. д-р Анна Кръстева се представя в конкурса за професор с впечатляващ набор от научна продукция, преподавателски постижения, значими изследователски и приложни проекти, придобит авторитет сред международната академична общност, формиран около нея кръг млади изследователи и преподаватели.

I. Изследователска дейност и резултати

Обръщайки поглед към изследователските постижения на кандидатката в периода след нейната хабилизация (2000 г.), най-напред прави изключително впечатление значителното количество на научната продукция, с която тя участва в конкурса - две самостоятелни монографии, съставителство на над двадесет сериозни колективни монографии, много десетки студии, статии и доклади на международни конференции. При това голяма част от тези трудове са издадени на чужд език. Например три колективни монографии под нейно съставителство са публикувани на английски, пет други са публикувани на два езика – български и английски, съответно български и френски. Географията на нейното научно присъствие обхваща близо двадесет държави от няколко континента – както изявени центрове на социалните науки като САЩ, Франция, Великобритания, Италия, така и повечето балкански страни, а и Русия и Китай. Дори и само този факт ни говори, че зад количеството несъмнено стои и високо качество на научните изследвания на кандидатката. Потвърждение можем да открием и в това, че огромната част от тези публикации са навлезли в международния научен живот, били са предмет на рецензиране, както и на голям брой цитирания и позовавания (41 рецензии, 163 цитирания през последните години, като някои от

трудовете са цитирани двадесет пъти). Спокойно може да се твърди, че Анна Кръстева е един от не толкова многото български автори, широко познати и цитирани в чужбина.

Очевидно е, че в едно кратко становище е невъзможно не само да се анализират, но дори и да се опишат всички тези трудове. Поради това главният акцент тук ще бъде поставен върху монографията на Анна Кръстева „От миграция към мобилност: политики и пътища“, която изцяло се вписва в тематичните рамки на обявения конкурс („миграционна политика“) и която представлява синтез на дългогодишни изследвания и публикации на авторката в тази научна област.

Публикуваната преди месеци в Издателството на НБУ книга веднага предизвика сериозен интерес, при това не само сред очакваната публика от академичните среди. Последваха обсъждания, рецензии, отзиви. Основанията можем да открием най-напред в името на самата авторка, която, по справедливата ѝ самооценка, е сред пионерите на миграционните изследвания у нас. Но не само това – тя без всякакво съмнение е утвърден и признат автор в тази област. Втората причина е в нарастващата значимост на проблемите за миграция и мобилност както в днешните общества, така и в различните социални науки. Третата е в научните качества на монографията.

Става дума за едно наистина мащабно и цялостно изследване на миграционните процеси, направено от различни посоки, в различни измерения, през погледа на различни теории, на различни актьори, на различни политики. Върху близо седемстотин страници е разгърната аналитична, но в същото време наситена с лично присъствие и емоции, картина на проблемите на миграцията и мобилността в съвременния свят, в Европа, на Балканите, в България. Триизмерната структура на работата (теории и концепции; миграционни феномени и актьори; миграционни политики) сама по себе си подсказва принос в изследването на миграционните проблеми като разкрива възможности за наистина комплексно изследване – възможности, които са напълно реализирани.

При разработването на всяко едно от тези измерения откриваме почерка на сериозния и ерудиран учен. Например предизвикателството на многобройните различаващи се, често разминаващи се и противоречащи си понятия за миграцията и мобилността, третиращи в първата част на труда, е посрещнато чрез прилагането на две последователни теоретични операции – първо, осмисляне на разграниченията и

опозициите в най-често използваните понятия, а след това – изследване на континуитетите и дисконтинуитетите в тяхната употреба и значения (с. 29 и следв.). Прекрасното познаване от страна на Анна Кръстева на огромна по количеството си теоретична литература от всички социални науки ѝ позволява да очертае аналитично и критично всички основни концепции в широката ѝ сфера на изследване. При това да ги анализира в светлината на разработения и приложен от нея теоретичен модел, в който може би най-ясно проличава собственият почерк и принос на Анна Кръстева в това все по-наситено с изследвания научно поле. В него миграцията се разглежда по оригинален начин в своеобразна четириполюсна координатна система – от едната страна е променената съвременна държава, от втората – процесите на глобализация и техните последици, от третата, глобалният град като стратегическо пространство, от четвъртата - глобализираният пазар (с. 94-96). Тази ‘координатна система’, в центъра на която е поставен мигрантът в различните му роли, е изработената от Анна Кръстева собствена теоретична рамка, която ѝ позволява да освети изследваните феномени от различен ъгъл и да допринесе за съществено обогатяване на наличните научни резултати в сферите и на миграционните теории, феномени, политики.

В тази първа част авторката залага основите на последващите си анализи като акцентира особено върху транснационализма и убедително обосновава неговите предимства не само при изследване на миграцията и мобилността, в т. ч. по-специално в условията на посткомунистическите преходи, но и поради потенциала му да разкрие нови тенденции в съвременните общества.

Втората част на труда ни превежда през историята и настоящето на миграционния феномен, разглеждан от по-общото към по-конкретното. Най-напред е Европа с нейната миграционна история и специфика (от износ към внос на миграция), с водещите тенденции в съвременността, с оригинално изградените типологии-фигури на мигранта, с посочване на основните предизвикателства. Следва кратък аналитичен поглед върху балканските миграционни модели, за да се стигне до наистина мащабното изследване на българския миграционен феномен, при което се очертава още един съществен научен принос на Анна Кръстева. Откриваме го в пълнотата на анализа, в цялостния поглед върху миграционните тенденции в историята на модерна България и очертаването на спецификите на миграцията в отделни периоди, и не на последно място, в изключително богатите данни от емпирични изследвания, провеждани от авторката в продължение на много години. И по отношение на българския миграционен феномен виждаме умението на авторката да гради оригинални

типологии, а също така да стига до дълбините на отделни специфични миграционни групи. Това ѝ е позволило да изведе сериозни теоретични заключения с приносен характер, особено по отношение на характеристиката на миграцията след 1989 г. В различните миграционни посоки тя открива две ясни тенденции – на „детериториализация“ и на „ретериториализация“ (с. 477).

Постановки с приносен характер можем да отримем и в третата част на книгата, посветена на политиките на управление на миграцията и по-специално на европейската и българската миграционни политики. Подробно е проследен и наново е периодизиран пътят на развитие на политиката на ЕС. Установена е тенденция на нейната комуниитаризация, но също така и формирането на два често разминаващи се дискурса – институционален и граждански. Критично са оценени нейните резултати със заключението за съществени демократични дефицити. Разгледани са и различните модели на интеграционната политика спрямо имигрантите и новите явления в нея.

Направен е и цялостен критичен анализ на съвременната българска миграционна политика, на приетите стратегии и на опитите за тяхната реализация. Парадоксът на тази политика е разкрит още в първото изречение на Анна Кръстева в тази глава: „Няма миграция, но има миграционна политика; има огромна миграция, но няма миграционна политика.“ (с. 618) Авторката на базата на проследяване на всички действия на различни правителства обосновава своя извод: Институционализацията на миграционната политика в България е „закъсняла, диверсифицирана, но некоординирана, с незрели институционални експерименти, които не доживяват дори мандата на инициралото го правителство, с дисконтинуитети, преобладаващи над приемствеността и стабилността на институционалната структура“ (с. 629).

Заклучението на книгата ни помага да обърнем отново внимание на някои основни тези на авторката, които не се ограничават в отделните глави и без чието подчертаване няма да можем да посочим научния принос на Анна Кръстева в областта на миграционните изследвания. На първо място, това е очертаването и обосноваването на прехода от миграция към мобилност, разглеждането на тези два феномена не като антиподи, а като взаимодействащи си модалности. На второ място, разглеждане на миграцията от гледната точка на самите мигранти, вглеждане в мигранта като важен актьор, който сам създава и реализира своя миграционен проект. Тези две перспективи пронизват целия труд и до голяма степен формират неговия новаторски характер.

Тук е необходимо да добавим, че хабилитационният труд е предшестван от множество други публикации в това изследователско поле, които също имат сериозни научни достойнства. През последните години Анна Кръстева е водеща фигура като съставител на седем колективни труда по миграционни проблеми, издадени на различни езици в България, Франция, Италия, САЩ. Съставител е и на два броя на авторитетни списания, посветени на тези въпроси.

Независимо от тематичната насоченост на конкурса, би било крайно несправедливо поне да не се споменат някои други важни направления на политическите науки, в които Анна Кръстева също присъства ярко като автор. Бих обърнал първо внимание на книгата „Дигиталният гражданин“ (НБУ, 2013), на която тя е съставител и ключов автор, където кандидатката е развила ред иновативни идеи в една нова област на научните изследвания – интернет демокрация, дигитална гражданственост, нови мобилизации. В тази сфера тя има и ред други публикации, а връзка можем да открием и с хабилитационния труд, където тези проблеми са вплетени в миграционната тематика.

Анна Кръстева има свои приноси и в изследването на ред проблеми, свързани с прехода и консолидацията на демокрацията в България – политически дискурс, образът на младия български политик, анализ на различни избори. А написаната от нея глава в колективния труд „Качество на демокрацията в България“ (2014) прецизно са анализирани гражданските протести и новите мобилизации в България през последните няколко години.

Ще завърша с посочването на монографията „Еластичен (пост)секуларизъм“, анализираща взаимоотношенията религия – политика.

Анна Кръстева доказва високия си научен капацитет и в работата си (а много често ръководството) в множество изследователски проекти (по 6-та и 7-ма рамкова програма и други международни и европейски схеми, Фонд Научни изследвания МОН, Стратегически фонд на НБУ и др.), както и в многобройните научни форуми, в които е участвала. Голяма част от тях са свързани с тематичната област на конкурса (FP7 project Euroborderscapes « Borders, political landscapes and social arenas : potentials and challenges of evolving border concepts in a post cold war world » (2012 – 2015); *L'émigration féminine hautement qualifiée dans le secteur de santé roumain et bulgare vers la France : enjeux, défis et perspectives futurs* , AUF, (2012-13); *Invisible communities: being a foreign woman* към Trust for civil society, 2006 – 2008 (ръководител); “HERA - Network for combating human trafficking in Central and Eastern Europe”. International project

coordinated by European Public Law centre, Athens, Greece. 2006 – 2007; Проект по 6-та рамкова програма „NEWS (Network on ethnicity and women scientists)” (2006 – 2007); «Бежанци, интеграция, публична администрация», към програмата МАТРА-малки проекти на Холандското полоство в София (2004-05) (ръководител). Изявено приложен характер има ръководеният от нея проект за консултация на Столична община по „Отворени градове“ и разработване на Местен план за действие на интеграция и интернационализация.

Прегледът на научните приноси на Анна Кръстева едва ли се нуждае от обобщение. Всичко говори за учен с национално и международно признание и авторитет. Само ще добавя още някои щрихи: Тя е удостоена с две академични отличия (Doctor honoris causa на Университета Лил 3, Франция (2010) и Орден на академичните палми (Chevalier dans l'Ordre des Palmes Académiques, 15.01.04). От 2008 г. досега е главен редактор на авторитетното международно списание Southeastern Europe (Brill). Член е на международните редколегии на американското списание *Nationalism and ethnic politics* (Routledge) и китайското списание *Europeana*, публикувано в Шанхай и Париж. Член е на международни научни съвети и бордове на академични организации.

II. Учебна и преподавателска дейност

Вече в продължение на повече от петнадесет години (щатен преподавател в НБУ е от 2000 г.) Анна Кръстева е сред основните преподаватели в Департамента по политически науки. През годините тя води множество курсове по различни дисциплини като част от тях са на френски и на английски език. Аудиторната и извънаудиторната й заетост винаги са изпълнявани, а като правило и надхвърляни. Много от курсовете са инициирани от самата нея: Кибер общество и интернет демокрация, Интернет политика, Миграционна политика, Етническа политика (на фр ез), Културна и политическа антропология (на фр ез), Електронно управление (на фр ез), Международни миграции (на фр ез), Политики на гражданственост (на фр ез) и др.

Като член и особено като ръководител на Департамента по политически науки Анна Кръстева е участвала активно в обновяването и усъвършенстването на бакалавърските, магистърските и докторските програми на департамента. Това е особено забележимо в създаването на франкофонската програма по политически науки, за което тя играе активна роля на всичките й етапи на развитие и утвърждаване. Тя е инициатор на

приемането в НБУ на международната докторска програма “Управление на различията и мениджмънт”.

В преподавателската си дейност Анна Кръстева използва пълноценно електронния обучителен модул "MOODLE – НБУ" като систематично въвежда презентации на лекции, нейни публикации по темата, други важни публикации, линкове и др. Ред от нейните публикации (например книгите „От миграция към мобилност: политики и пътища”; “Фигурите на бежанеца; Дигиталният гражданин”; “Engagement citoyen”) са станали важна част от препоръчителната литература в учебния процес.

Анна Кръстева работи изключително сполучливо с докторантите и студентите. Първо, тя е взискателен и ефективен научен ръководител, доказателство за което са защитените през тези години шест докторски тези под нейно научно ръководство, две от които в съвместни докторски програми на НБУ и чуждестранни университети, а общо три с международно жури; 15 магистърски тези, от които 8 на френски език и 9 бакалавърски тези, от които 3 на френски език. Второ, тя умее да привлича в екипите на своите курсове докторанти и млади доктори на НБУ. Трето, тя включва систематично в националните и международните си проекти пост-докторанти, докторанти и магистранти, осигурявайки им възможност да участват в множество конференции, дебати и форуми. Четвърто, Анна Кръстева работи със студентите за различни каузи като занимания с деца-бежанци и ги печели за доброволческа дейност. Пето, създаденият и ръководеният от нея Център за европейски бежански, миграционни и етнически изследвания (CERMES) е средище, в което се реализира стажът на студенти от НБУ, както и на международни стажанти. Не е случайна високата степен на оценка на курсовете на Анна Кръстева от страна на студентите, която надхвърля четири.

Тя, както може да се очаква, работи активно и със студентите по програма „Еразъм“ както в рамките на курсовете на чужд език, така и под формата на консултации и тюториали.

Картината на преподавателската дейност на Анна Кръстева няма да е пълна, ако не спомена, че тя е признат университетски лектор не само в България, но и в чужбина. Канена е като гост-преподавател в много университети в различни страни, сред които Университета Лавал, Квебек; Института за политически изследвания в Париж; Университета в Мец; Ecole normale superieure, Лион; Института за европейски

изследвания, Университет Париж; Институт за академични изследвания, Нант; Институт за политически науки – Лил, Университет Лил 3, Университет в Болоня, Билги университет в Истанбул и др. Тя е съучредител, член на борда и преподавател в европейската магистърска програма по Демокрация и човешки права в Университетите в Сараево и Болоня.

III. Административна и обществена дейност

В периода на щатната си работа в НБУ Анна Кръстева неизменно е участвала във всички форми на дейността на Департамента по политически науки и на НБУ.

Сред тези разнородни дейности бих поставил акцент, първо, върху успешното ръководство на департамента от нейна страна в продължение на два мандата от по четири години (2003-2011). Тези години бяха плодотворни за департамента, което се дължи на качествата и на ангажираността на Анна Кръстева като негов ръководител.

Вторият акцент е свързан с вече споменатия Център за европейски бежански, миграционни и етнически изследвания на НБУ. Създаден и ръководен от Анна Кръстева, той е първото страната академично звено в тази сфера. Видим и съществен резултат от неговата дейност е формирането на сериозни млади изследователи, реализирали изследвания на разнообразни миграционни политики. Множеството национални и международни проекти, конференции, публикации с активното участие на младите колеги са индикатори на устойчива и продуктивна научна общност.

Третият акцент е иницирирането и организирането от страна на Анна Кръстева на голям брой лекции на чуждестранни преподаватели и на множество дебати с политици, дипломати, посланици и други, които високо се ценят от студентите и преподавателите. Става дума за четири постоянни департаментни семинара, организирани от нея: Миграционна политика; Политически дебати; Интернет политика и е-гражданственост; Докторантски семинар. Съдържателната част на тези семинари е публикувана и в поредица от книги на Издателството на НБУ.

Четвърто, тя е предлагала и ръководила ред проекти към Стратегическия фонд за развитие на НБУ, сред които: „Да бъдеш политик в България“; „Европейски избори 2009“; „Парламентарни избори 2009“.

Пето, Анна Кръстева е организираща национални и международни форуми съвместно с Народното събрание, МВнР, Дипломатическия институт, други министерства, френското и други посолства, които допринасят за публичната видимост и репутация на НБУ и Департамента по политически науки.

IV. Лични впечатления от кандидата

Познавам отлично Анна Кръстева от дълго време. Като ръководител на департамента ѝ оправих покана да се присъедини към НБУ и съм радостен, че тя прие. Следил съм през годините нейните публикации, преподавателската и международната ѝ дейност. Убеден съм, че в нейно лице в българската и в световната наука се е утвърдил един изключително сериозен изследовател.

V. Мнения, препоръки и бележки по дейността и постиженията на кандидата

На основата на всичко посочено дотук стигам до заключението, че кандидатурата на доц. д-р Анна Кръстева отговаря в най-висока степен на всички изисквания за академичната длъжност „професор“. Имам предвид количеството и качеството на нейната научна продукция, които са на изключително високо равнище; водещото ѝ участие в международни и национални научни проекти; дългогодишната ѝ преподавателска дейност в НБУ и в чуждестранни университети; авторитетните ѝ изяви на международната научна сцена; умението ѝ да подготвя и дава път на млади изследователи и преподаватели; изявените ѝ организационни качества.

Това ми дава всички основания да препоръчам с пълна убеденост на членовете на Академичния съвет на НБУ да подкрепят кандидатурата на Анна Кръстева за професор в научното направление Политически науки.

21 август 2015 г.

доц. д-р Добрин Канев